

РЕЦЕНЗИЯ

за докторската дисертация на тема : „Реторически поглед върху невербалната комуникация като значим компонент на правата и обратна връзка между учител и ученици” на Ася Тоник Алексиева, редовен докторант в катедра „Реторика“ на Философски факултет на СУ “Св.Климент Охридски“. За присъждане на образователната и научна степен „доктор” ,професионално направление **2.3. Философия (Невербална комуникация в реториката)**. Научен ръководител: проф.д.ф.н.Величко Руменчев.

Автор на рецензията: проф. д-р Маргарита Пешева, преподавател в катедра „Медии и обществени комуникации“, УНСС.

1. Актуалност на избраната тема за дисертация

Темата за невербалната комуникация в отношенията между учител и ученици е слабо разработена в изследванията по реторика, педагогика и медиазнание. Което прави дисертационният труд твърде актуален именно по отношение на влиянието на невербалната комуникация в сложните отношения между учител и ученик в системата на средното образование.

Докторантката Ася Алексиева систематизира и анализира голям теоретичен и емпиричен материал, свързан с невербалната комуникация, нейното развитие и специфики в класната стая, ролята на учителите като оратори и комуникатори, ролята на учениците като аудитория и др. Дисертационният труд е написан много добре, с познаване на проблема в научната литература, въз основа на голям теоретичен материал, който е обобщен в първа глава "Комуникация и реторика", в която се разглеждат комуникацията чрез поведението и ролята на учителя, правата и обратната връзка в отношенията между учителя и учениците, различните класификации на невербалната комуникация, които съществуват в научните изследвания.

Докторантката Ася Алексиева показва професионално познаване на проблема в научната литература, тя има систематични и задълбочени познания по отношение на *теориите за комуникацията, реториката и ораторското изкуство, педагогиката*, което показва нейната много добра професионална компетентност.

2. Структура и съдържание на дисертацията

Дисертацията съдържа Увод, три глави, заключения, библиография и приложения. Тя има обем от **249 страници**, цитираната литература включва **210 източника**, от които **58 източника** са на български език и

139 източника- на английски и испански език, както и **13 интернет страници** на български и английски език. Като обем, структура, научни цели и задачи, библиография и емпирични приложения, дисертацията отговаря на всички изисквания на *Закона за научните степени и звания*.

Първа глава "*Комуникация и реторика*" засяга някои общотеоретични проблеми, тя е много добре структурирана и систематизирана, и поставя общотеоретичната рамка на цялото научно изследване. Докторантката Ася Алексиева показва професионални знания, много добър научен стил и език, които улесняват професионалната комуникация.

Втора глава "*Учители и ученици. Контекст на общуването в училище*" подробно разглежда сложната комуникационна ситуация в училището, какъв е публичният образ на съвременния учител през *погледа* на неговите ученици? Доколко учителят в българското училище има необходимите реторически способности, дали той притежава умения чрез живо слово и подходящо невербално поведение да фокусира вниманието на своите ученици? Каква аудитория са учениците днес, кое е водещото в тяхното отношение към учителя и обучителния процес като цяло?

Тази глава има най-вече практико-приложен характер. Ася Алексиева въвежда читателя в контекста на дисертационната тема, тя показва задълбочени познания относно сложната ситуация в училище, познаване на комуникативните практики в хода на учебния процес, неговите главни действащи лица. Докторантката има сериозни общотеоретични знания за общия комуникативен дискурс в училището, който е много различен в класната стая и извън нея. Тя показва способности за анализ и синтез на научни виждания, концепции, тестове, познава добре научната литература по проблема, и има свое мнение и оценка по редица важни въпроси, които се отнасят до сложната комуникация между учител и ученици в класната стая, и извън нея.

Трета глава "*Невербална комуникация в класната стая*" е отлично написана, много добре систематизирана, тя очертава широкото проблемно поле на невербалната комуникация чрез нейните различни модалности. В тази част от дисертацията, докторантката Ася Алексиева разгръща своите професионални знания и научен стил. Смятам, че тази глава е най-добре структурирана, тя е много уплътнена откъм информация за автори, школи, виждания и различни концепции по този научен проблем. Тя съдържа и практико- емпирична иноформация, която е основана на *свободното интервю*, което носи много ценна и полезна информация за анализа и осмислянето на твърде сложните процеси между учителя и учениците в системата на училището.

Авторефератът представя цялостно и подробно дисертационният труд. Той е много добре структуриран и съдържа всички задължителни реквизити на един дисертационен труд- актуалност на избраната тема, обект и предмет на изследването, основни цели, задачи, получени резултати, приносни моменти, избрана методология, обобщения и научни изводи.

3. Научни приноси

Дисертационният труд наистина е оригинално и много интересно научно изследване, което съдържа няколко основни научни приноси:

Първият принос е цялостният анализ на невербалната комуникация от гледище на комуникационния процес и водещите комуникационните модели в училище. Докторантката Ася Алексиева изследва невербалната комуникация чрез нейните отделни модалности (цивилизационна-пространствена-двигателна-параезикова-тактилна-времева), и търси връзката между невербалното общуване между учителя и учениците в контекста на качеството на учебния процес. Добрата невербална комуникация на участниците в класната стая несъмнено създава условия за по-добър климат и по-високо качество на учебния процес. Докторантката доказва своята научна теза чрез пространен и задълбочен анализ на ученическата аудитория, на ораторските качества на учителя, на ролята и поведението на учителите през погледа на учениците. Изводите и обобщенията се основават на проведени от нея **свободни / неформални интервюта** с целеви групи от респонденти, което у нас е сравнително рядка практика в емпиричната социология, ето защо е много ценен научен принос.

Вторият принос е подробното разглеждане на основните модалности на невербалната комуникация в контекста на връзката между учителя и неговите ученици. Докторантката Ася Алексиева аргументира научната си теза, че успешната невербална комуникация задължително се разглежда комплексно- от различни гледища и научни контексти. Успешната невербална комуникация трябва да отговаря на основните изисквания по отношение на външния вид- *облеклото и аксесоарите* на учителя и учениците. Невербалната комуникация е зависима от нейното развитие и "усвояване" в пространството в класната стая, чрез разбирането на учителя и учениците за лично и общо пространство, за необходимостта учителят да има нужния зрителен контакт с учениците, да владее необходимата мимика и жестикулация в хода на учебния процес, да контролира своята реч като сила, темп, ритъм и паузи.

Докторантката Ася Алексиева изгражда цялостен образ на невербалната комуникация- както по отношение на учителя, така и по отношение на учениците, като аргументира класната стая като основно

място за образователния процес, в което много доброто вербално и невербално общуване между учителя и учениците е гаранция за доброто качество на учебния процес. Тази научна теза преодолява традиционното клише за второстепенната, "допълваща" роля на невербалната комуникация, която често се разглежда като "семантичен придатък" към вербалната комуникация, който няма особено значение. Задълбоченият научен анализ и професионална интерпретация на невербалната комуникация в отделна социална сфера като равностойна, а не допълваща вербалната комуникация е основен научен принос на тази дисертация.

Третият принос е практико-приложното изследване на невербалната комуникация в класната стая. Докторантката Ася Алексиева представя различни изследователски подходи и хипотези по отношение на невербалната комуникация в училище. Тя подробно анализира влиянието на *погледа* в класната стая, разнообразните *неречевни форми на общуване* в училище, спецификите на *ученическата аудитория*, различното *невербално поведение на учителите*, тестовете за *невербална чувствителност*, някои водещи категории на невербалната комуникация. Значителната по обем научна фактология осветлява подробно този важен проблем, който е от голямо значение за създаването на нужната социална комуникация между учителя и учениците в класната стая. Атмосферата на социално общуване оказва пряко влияние върху отношението на ученика към предмета, който един учител преподава. От неговото цялостно поведение (вербално и невербално) зависи мотивацията на ученика и неговото отношение към знанието, което учителят предлага в класната стая. Изводите и обобщенията на докторантката се основават на проведените от нея **свободни /неформални интервюта** с целеви групи от респонденти, които предлагат богат и интересен емпиричен материал, който е добре разгледан и интерпретиран. Използването и успешното прилагане на *свободното интервю* като метод в емпиричната социология за събиране на конкретна информация за случващото се в отношенията между учителя и учениците в класната стая е научен принос на тази дисертация.

4. Публикации по темата на дисертацията

Дисертантката е представила три научни публикации, които отговарят на законовите изисквания, които се предявяват към една докторска дисертация.

5. Бележки и въпроси към докторантката.

Дисертацията е оригинално научно изследване, което ще представлява интерес за широк кръг читатели- експерти по реторика и невербална комуникация, педагози, специалисти по публична комуникация

и връзки с обществеността, журналисти, просветени читатели. Това научно изследване ще е от голяма полза в управлението и практиките на средното образование у нас, които се нуждаят от модернизирани и адаптирани към бързите промени на медийните технологии, които предлагат на учителите и учениците все повече и по-разнообразни средства за вербална и невербална комуникация. Ето защо препоръчвам това изследване да бъде публикувано, след известна редакция.

Имам следните въпроси към докторантката:

1. По какъв начин невербалната комуникация онлайн на учениците, предавана чрез *емотикони* влияе и променя традиционната невербална комуникация в класната стая?

2. Доколко професията на учителя е заплашена от бързото развитие на изкуствения интелект? Има ли бъдеще роботът-учител, и дали той може да измести ролята на човека- учител в класната стая?

6. Заключение

Представената докторска дисертация е оригинално и много интересно научно изследване, което е едно от първите в българските анализи по реторика и невербална комуникация между учители и ученици. То е написано с много добър език и стил, и показва научната зрялост и професионалната компетентност на авторката, нейното задълбочено познаване на този интересен и сравнително малко изследван проблем у нас в научната литература. Докторантката Ася Алексиева надгражда над постигнатото в редица изследвания по педагогика, реторика на обучението в училище и комуникативни практики в образователния процес.

Тя има интересни наблюдения за сложното общуване между учител и ученици, и най-вече за голямата роля на невербалната комуникация за постигане на нужното високо качество на учебния процес. Всичко това ми дава нужните научни основания **напълно убедено** да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Ася Тоник Алексиева за нейната дисертация на тема : "*Реторически поглед върху невербалната комуникация като значим компонент на правата и обратна връзка между учител и ученици*", професионално направление 2.3.Философия (*невербална комуникация в реториката*).

София, 2 април 2019г.

Подпис:

проф. д-р Маргарита Пешева